

Néhány Békés megyei avar kori és X–XI. századi lelet

– Medgyesi Pál –

Az évről-évre folyó ásatások nyomán állandóan gyarapodó múzeumi gyűjteményekben számos kisebb temetőrészlet anyaga található. Ezek anyaga kevés egy önálló publikációhoz, és sokszor hosszú ideig nem közlik őket. Ugyanez a helyzet a régebben múzeumba került szórványos leletekkel is. Az alábbiakban néhány ilyen, újonnan előkerült Békés megyei leletről, valamint néhány olyan, már régebben a Munkácsy Mihály Múzeum gyűjteményében lévő tárgyról lesz szó, melyek még közöletlenek voltak. Leleteink avar koriak, illetve X–XI. századi magyar emlékek.

A Szarvas-horváthpusztai avar temetőrészlet

1984. július 3-án Szarvas határában, a Horváthpusztán sírokra bukkantak. A lelőhely a szarvasi határ keleti részén van. (1. kép 1.) Itt a Haltenyésztési Kutató Intézet (HAKI) 14. számú teletető medencéjének alján kerültek elő a sírok, a medence mélyítése során. A lelőhelyen már 1961. márciusában emberi csontok, kardok, bronzcsatok, fémkarikák kerültek elő. Ezek elvesztek.¹ 1984. július 4-én az Örménykúton folyó ásatás résztvevői segítségével 16 sírt tudtunk feltárni, illetve feltérképezni.² (1. kép 2.) A sárga agyagos talajban jól látszottak a sírok, egy részüket azonban a földmunkák során tönkretették. A sírok között több fülkesír volt. Ezeket sajnos nem tudtuk feltárni, mert a feltörő talajvíz teljesen elöntötte őket. A sírok mélységét nem lehetett megállapítani a legyalult felszín miatt.³

A sírok leírása

1. sír: Nő.⁴ Bolygatott. T: ÉNy 38°. A sír hossza 170 cm, szélessége a fejnél 65 cm, a lábnál 38 cm. A váz hossza a bokáig 137 cm. (2. kép 1.)

2. sír: Férfi. Bolygatott. T: ÉNy 36°. A sír hossza 225 cm, szélessége a fejnél 72 cm, a lábnál 68 cm. A vázból csak a jobb alkar és a két alsó lábszár maradt a helyén. A csontok jelentős részét a helyszínen dolgozó munkások kiszedték a sírból. (2. kép 2.)
Melléklet: 1. Trapéz alakú vascsat töredéke a sír kidobott földjében. Sz: 2,7 cm. (4. kép 1.) 2. Aranyozott bronz varkocsszorító a sír kidobott földjében. Hatszög átmetszetű rúd, granulált díszítéssel. H: 4,8 cm, Sz: 1,2 cm, V: 0,4 cm. (4. kép 2.)

¹ MNM Rég. Ad. 80/1961.

² A leletmentésen részt vett Bálint Csanád, Bruno Genito, Garam Éva, Jankovich Dénes, Kovács László.

³ MMM Rég. Ad. 1915/1986., MMM ltsz.: 86.19.1–86.25.3.

⁴ A nemek meghatározásánál saját ásatási tapasztalataimra támaszkodtam. A sírleírásokban használt rövidítések: T = tájolás, H = hosszúság, Sz = szélesség, V = vastagság.

3. sír. Gyermekek. Bolygatott. T: ÉNy 37'. A sír hossza 127 cm, szélessége 58 cm. A sírban mindössze néhány csont maradt meg. (2. kép 4.) *Melléklet:* 1. Áttetsző üvegyöngy a koponya helyén. (4. kép 3.) 2. Vascsat töredéke a sír középső részén. (4. kép 6.)

4. sír. Gyermekek. Bolygatott. T: ÉNy 36'. A sír hossza 160 cm, szélessége 75 cm. (2. kép 3.)

5. sír. Férfi. Bolygatott. T: ÉNy 37'. A sír hossza 220 cm, szélessége a fejnél 85 cm, a lábnál 91 cm. A koponya hiányzott. A váz hossza a koponya nélkül 142 cm. (3. kép 1.) *Melléklet:* 1. Vascsat a jobb csukló mellett, azon kívül. Töredékes. (4. kép 5.) 2. Vaskés a medence bal oldalán, a hiányzó kézfej helyén. Egyélű, töredékes. H: 12 cm, Sz: 1,5 cm. (4. kép 14.) 3. Bronzlemez a medence jobb oldala alatt. Egy szegecs tartozik hozzá. (4. kép 7.) 4. Apró vasdarab a legalsó csigolya alatt. H: 2,3 cm, Sz: 1,5 cm. (4. kép 4.)

6. sír. Fiú. Bolygatott. T: ÉNy 38'. A fej hiányzik. A sír hossza 180 cm, szélessége 80 cm. A váz hossza a fej nélkül 125 cm. (3. kép 2.) *Melléklet:* 1. Trapéz alakú vascsat a medence középső részén. H: 3,8 cm, Sz: 3,9 cm. (4. kép 8.)

7. sír. Fülkesír. T: ÉNy-DK. Csak a fülke maradt meg. A talajvíz miatt nem lehetett feltárni.

8. sír. Fülkesír. T: ÉNy-DK. Szétdobált embercsontok voltak benne. A feltörő víz elöntötte.

9. sír. Fülkesír. T: ÉNy-DK. A többenél is mélyebben fekvő sírt szintén elöntötte a víz.

10. sír. Fülkesír. T: ÉNy-DK. A víz miatt nem lehetett feltárni.

11. sír. Fülkesír. T: ÉNy-DK. A víz miatt csak egy részét tudtuk megvizsgálni. *Melléklet:* 1. Ezüst fülbevaló. Nyitott karikáján alul három kis gömb van. (4. kép 9.)

12. sír. Fülkesír. T: ÉNy-DK. A talajvíz elöntötte. *Melléklet:* 1. Vaskés darabjai a szétdobált csontok között. H: 12 cm, Sz: 1,8 cm. (4. kép 13.)

13. sír. Gyermekek bolygatott sírja. T: ÉNy 36'. A sír hossza 145 cm, szélessége 88 cm. A csontvázból csak néhány koponyadarab maradt meg. (3. kép 3.)

14. sír. Bolygatott. T: ÉNy 38'. A talajvíz miatt nem lehetett feltárni.

15. sír. Nő bolygatott sírja. T: ÉNy 32'. A sír hossza 220 cm, szélessége 85 cm. A sírt feltárás közben elöntötte a talajvíz. (3. kép 4.) *Melléklet:* 1. Egy fekete és két áttetsző dinnyemag alakú üvegyöngy a nyakon. (4. kép 10.) 2. Vascsat a medence közepén. Töredékes. (4. kép 12.) 3. Szürke, kettős csonka kúp alakú orsógomb a váz jobb oldalán, a térd mellett, azon kívül. (4. kép 11.)

16. sír. T: ÉNy-DK. A talajvíz miatt nem lehetett feltárni.

Temetkezési szokások, a leletek értékelése

A feltárt temetőrész valamennyi sírja ÉNy-DK-i irányítású. A sírok többé-kevésbé sorokat alkotnak. Egy sorban lehetett az 1., 2., 3., 4. sír. Talán egy másik sorhoz tartozott az 5., 6., 16. sír. A 7., 9., 10., 11., 12. is egy sorban van, s a 13–15. sír is sort alkot.

A megfigyelések szerint a 7–12. sír fülkesír volt. Ezek a feltárt temetőrész középső részén egy csoportban helyezkedtek el. Két oldalról egyszerű sírok fogják közre

őket. A fülkesírok talán a közösség rangosabb, vagy valamilyen okból elkülönülő tagjainak sírjai. Sajnos éppen ezeket a sírokat nem tudtuk feltárni.

A sírok téglalap alakúak, egyenes oldalúak voltak. Kivétel az 1. sz. sír volt (2. kép I.) és természetesen a fülkesírok. Tájolásuk ÉNy 32–38° között váltakozott. A fülkesírok pontos tájolását nem tudtuk megállapítani.

A vázak háton feküdtek. A kezek helyzete csak az 5., 6., és a 15. sírokban volt megfigyelhető. Ezekben az esetekben a kar a test mellett nyújtva volt. Talán így feküdt az 1. sír halottja is, itt azonban a jobb kéz helyzete nem egyértelmű.

Az 5. sírből előkerült apró bronz lemeztöredéket kis szegecs erősítette fel rendeltési helyére. Töredékes állapota miatt nem lehet megállapítani, hogy veret-e, vagy csak a verethez tartozó, a szíjhoz való felerősítést segítő lemezről van-e szó. Az utóbbi látszik valószínűbbnek.

A rúd alakú, két végén és közepén granulációval díszített varkocsszorító típus az egész avar szállásterületen ismert. (4. kép 2.) Rangosabb temetők jellegzetes ékszerei, s a férfiak hajfonatát díszítették. Két ilyen van az igari harmadik leletben is. A szarvasihoz varkocsszorítóhoz hasonlóan ezek is aranyozott bronzból készültek.⁵ Aranyozott a Szentes-Jaksoron előkerült két példány is.⁶ Ezenkívül többek között Nemesvölgyön a 78. sírből,⁷ Abonyban a 11. sírből,⁸ Kiskőrös-Pohibuj-Mackó dűlő 23. sírjából,⁹ és a 34. sírből,¹⁰ Győrben a 652., 778., 860. sírből,¹¹ Üllőn a 168. sírből,¹² Kecel-Határdűlőn a 33. sírből¹³, valamint Iváncsáról¹⁴ és a Szentes-Nagyhegyen előkerült 15. sírből¹⁵ ismerünk hasonlókat. A varkocsszorítók mind a közép, mind a késő avar korban használatban voltak.

Az alul 3–5 golyócskával díszített *fülbevaló* a közép avar korban már ismert, s használatban maradt az avar kor végéig. (4. kép 9.) Pontosabb kronológiai meghatározást nem tesz lehetővé.¹⁶

Vascsat került elő a 2., 3., 5., 6. és 25. sírből. A 2. és az 5. sírban férfi feküdt, a 6. sír egy fiúé volt, míg a 15. sír női vázat rejtett. Ezek a vascsatok egyszerű öveken lehettek. A 3. sír csatjának alakját nem lehetett megállapítani. (4. kép 6.) A trapéz alakú (4. kép 1, 8.) és a benyomott oldalú vascsatokat (4. kép 5.) a késő avar korra szokás keltezni.¹⁷

⁵ Fettich 1929. IX. tábla 24–25.

⁶ Csallány 1933–34. 229. LXVIII. tábla 4.

⁷ Hampel 1905. III. Taf. 108. 11–12.

⁸ Csallány 1933–34. 231.

⁹ Garam–Kovrig–Szabó–Török 1975. 287. Fig. 2.

¹⁰ Garam–Kovrig–Szabó–Török 1975. 288. Fig. 3.

¹¹ Tomka Péter: A Győr, Téglavető-dűlői avar temető belső csoportjai. Arrabona 13 (1971) 87.

¹² Horváth Tibor: Az üllői és kiskőrösi avar temető. Arch. Hung. XI (1935) 22.

¹³ Cs. Sós Ágnes: A keceli avar kori temetők. Rég. Füz. II/3 (1958) 8.

¹⁴ Bóna 1970. 250–251.

¹⁵ Csallány Dezső: Az avarok varkocs-fésűje. A Szegedi Városi Múzeum Kiadványai II/4 (1943) 3. 1. tábla 1–2.

¹⁶ Kovrig 1963. 143., Bóna 1970. 259., Čilinská 1975. 76.

¹⁷ Bóna 1957. 164., Somogyi–Kiss 1984. 173.

Vaskés volt az 5. sírban a jobb kéz mellett és a 23. sírban. A töredékek alapján ezek egyelű, egyenes hátú kések voltak. Fanyélre vagy fatokra utaló nyomokat nem találtunk.

A 3. sírból egy áttetsző üveggyöngy került elő (4. kép 3.), a 15. sírból pedig néhány fekete és áttetsző dinnyemag alakú gyöngy (4. kép 10.). A dinnyemag alakú gyöngyök már a közép avar korban megjelentek, s a késő avar korban ez lett a legelterjedtebb típus.¹⁸ A világos színű, illetve a világos és sötét gyöngyökből álló gyöngysorok inkább koraiak, a fekete és sötétkékek példányok pedig későbbiek, de párhuzamosan is divatban voltak.¹⁹

A 15. sírban előkerült *orsógomb* kettős csonka kúp alakú. (4. kép 11.) Az orsógomb nem ritka az avar kori női sírokban. Sokszor tarsolyban kerül a sírba, itt azonban külön teheték a halott mellé.

Az eddigiek alapján elmondhatjuk, hogy a feltárt sírok egy temető részét képezik. A sírok többsége elpusztult. Egy részüket a földmunkák során semmisítették meg. A temetkezés korát a VII. század utolsó harmada és a VIII. század vége közötti időszakra tehetjük.

Avar temető Gádoros, November 7. Tsz. II. Üzemegység lelőhelyen

Szabó J. József 1978. április 1-én és 2-án két avar kori sírt tárt fel ezen a lelőhelyen. A lelőhely a község belterületétől délre fekszik, a vasúttól kb. 500 m-re, az Oroszázi út keleti oldalán. (5. kép 1.) Itt egy nagykiterjedésű, alacsony hátság mellett, a korábbi Baka-tanya helyén volt a November 7. Tsz. szárítója és központja. A hátságot délről és keletről mélyedés határolja, mely vízfolyás lehetett egykor. A szárítótól kb. 30 m-re északra tűzvédelmi víztárolóhoz gödröt ástak 1978-ban, s ekkor kerültek felszínre a sírok.²⁰ (5. kép 2.)

A sírok leírása

1. *sír.* Nő. Bolygatott. T: ÉNy 42'. Csak a medencétől a láb felé eső rész maradt meg, a többit a gödör ásásakor tönkretették. A lábfej sokkal mélyebben feküdt, mint a medence, így Szabó J. József feltételezte, hogy esetleg fülkesírról van szó. A sír mélység 225 cm, a váz mérhető hossza 100 cm volt. (6. kép 1.) *Melléklet:* 1. Vascsat a medence mellett, középen. Négyzet alakú, töredékes. H: 4,2 cm, Sz: 3,7 cm, V: 0,4 cm. (6. kép 3.) 2. Vékony állatbordák a lábfej környékén. 3. Nagyobb állatsont a sírgödör északi szélé mellett. 4. Kettős csonka kúp testű orsógomb, eredeti helyéről kimozdítva.²¹

2. *sír.* Férfi. Bolygatott. T: ÉNy 43'. A koponyát és a jobb vállat a víztároló ásásakor tönkretették. Sírgödre csak részben rajzolódott ki, mert a váz a szubhumusz és az

¹⁸ Kovrig 1963. 143., Čilinská 1975. 76.

¹⁹ Éva Garam: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Kisköre. Fontes Arch. Hung. 1979. 67–68., Somogyi–Kiss 1984. 85.

²⁰ MMM Rég. Ad. 1672/1980., MMM ltsz.: 85.2.1–6.

²¹ Nem találtam a múzeum gyűjteményében.

altalaj határán feküdt. (6. kép 2.) Deréktájon bőrmaradványokra utaló elszíneződés volt. Melléklet: 1. Két darab préselt lemezes bronz övveret a deréktájon. Szélei visszahajlók. H: 2,3 cm, Sz: 2,3 cm, illetve H: 2,1 cm, Sz: 2 cm. (6. kép 6–7.) 2. Nagyszíjvég a bal alkar mellett. Préselt, lemezes. Szélei visszahajlók. Végével a koponya irányában feküdt. H: 5,6 cm, Sz: 2,9 cm. (6. kép 11.) 3. Nagyobb állatcsont a jobb térd mellett. 4. Vaskés az állatcsont és a jobb láb között. H: 16,5 cm, Sz: 1,7 cm, V: 0,4 cm. (7. kép 1.) 5. Bronz kissíjvég a bal láb melletti elszíneződésben. Szélei visszahajlók. Végével a koponya irányában feküdt. H: 3,1 cm, Sz: 1,8 cm (6. kép 10.) 6. Két lemezes, négyszögletes veret töredékei a medencecsont alatt. H: 2,2 cm, Sz: 2,1 cm, illetve H: 2,2 cm, Sz: 2,1 cm. (6. kép 8–9.) 7. Két négyszögletes vascsat a bal medencecsont alatt. H: 3,9 cm, Sz: 3,6 cm, V: 0,4 cm, illetve H: 2,7 cm, Sz: 2,7 cm, V: 0,5 cm. (6. kép 4–5.) 8. Bronzkarika töredéke a koponya mellett. Csonka kúpos, spirálisan tekeredő. (7. kép 2.)

Temetkezési szokások, a leletek értékelése

A feltárt két sír alapján nehéz képet alkotni a temetkezési szokásokról. A 2. sír lekerékített sarkú, téglalap alakú volt, a halott kezeit a test mellett nyújtva helyezték el. Az 1. sírről Szabó J. József feltételezte, hogy fülkesír volt. A metszet alapján valóban erre lehet következtetni. Mindkét sír tájolása ÉNy–DK volt, s valószínűleg a temetőnek ugyanazon sorában helyezkedtek el.

Az *övveretekkel* megegyező díszítésű darabok kerültek elő Bécs-Unter St. Veit lelőhelyen.²² Itt azonban a négyzetes veretek díszítése a gerendási nagyszíjvég díszítésével azonos, vagyis a díszítősorok nem vízszintesen, hanem ferdén futnak. Ezenkívül az igari harmadik leletben levő aranyveretes öv lemezein látható – a szalagfonatok közeit kitöltő bemélyített négyzetes – díszítés áll közel a gerendási leletekhez.²³

A négyszögletes *vascsatok* az öveket fogták össze. A 2. sír két csatja arra utal, hogy a veretes öv mellett egyszerű övet is viseltek ebben a korban. (6. kép 4–5.) A kettős csonka kúpos *orsógomb* nem ritka az avar kori sírokban. A női sírok gyakori lelete. Jellegzetes a bekarcolt hullámvonal díszítése is. A 2. sírban talált kés egyélű, egyenes hátú. Érdekes, hogy a nyéltövis vastagabb a pengénél. (7. kép 1.) A szintén a 2. sírban, a koponya mellett talált csonka kúpos, spirális karika rendeltetése nem ismert. Talán a haj díszítésére szolgált. (7. kép 2.)

A temetőnek csak két sírját ismerjük. Valószínű azonban, hogy számos sír lehet még a lelőhelyen. A két sírt a leletek alapján a közép avar korra keltezhetjük.

Egy ismeretlen lelőhelyű (valószínűleg kardoskúti) avar kori leletegyüttes

1986 tavaszán Istvánovits Eszter, a nyíregyházi Jósza András Múzeum régésze egy leletegyüttest juttatott el a Munkácsy Mihály Múzeumba. A leltározatlan tárgyak a

²² Daim 1979. Taf. 4: 2–3.

²³ Fettich 1929. 70. IX. tábla 1–11.

nyíregyházi múzeum raktárában, egy dobozban voltak. A leletek mellett a hozzájuk tartozó postai csomag borítását is megtalálta. A csomagot dr. Csallány Dezsőnek címezték, Nyíregyházára. A feladó ifj. Olasz Ernő, Kardoskút, Tanya 370. A borítékról az is kiderül, hogy Kardoskúton adták fel. Sajnos a pontos dátum nem állapítható meg. Egyedül a leletek védelméül a csomagba tett újság adhat némi támpontot, mely 1963. november 30-án jelent meg.

1988. június 25-én felkerestem a Kardoskúton élő Olasz Ernőt, ő azonban nem emlékezett már a leletekre. Azt valószínűnek tartja, hogy valahonnan Kardoskút területéről kerültek elő, s így jutott hozzá az anyag, biztosan azonban nem tudott mondani. A leletek tehát valószínűleg Kardoskút területéről származnak, a közelebbi lelőhely azonban ismeretlen.²⁴

A leletek leírása

1. *Fülbevaló.* Hengerpalástos, lengőcsüngős, sugaras típus. Aranyozott bronz. Karikája hatszög átmetszetű. Csüngőjével átellenben belül gyöngyutánczat van. Külső oldalán eredetileg 7 db üvegyöngy volt. Csüngője és egy gyöngyutánczat hiányzik. Átm.: 3,3 cm, V: 0,3 cm. (8. kép 2.)

2. *Karperecek.* Két vastag, kerek átmetszetű huzalból hajlított, kiszélesedő végű bronz karperec. Átm.: 7,1 cm, illetve 7,3 cm. V: 0,3 cm, illetve 0,4 cm. (7. kép 6–7.)

3. *Boglárok.* Erősen töredékes, korongos, bronz boglárpár. Hatszirmú virágot mintáznak, rekeszeikben üvegberakások voltak. Közülük csak a két középső rekeszben lévő maradt meg. (7. kép 3–4.)

4. *Gyöngysor.* 1 db kék színű, levágott sarkú, hasáb alakú üvegyöngy, 7 db fekete, 2 db áttetsző, dinnyemag alakú üvegyöngy, 1 db hengeres, fehér kalciumgyöngy, valamint 23 db sötét színű kölesgyöngy tartozik ide. (7. kép 5.)

5. *Övveretek.* Két öntött bronz kisszíjveret. Áttörtek, indával díszítettek. A felerősítést 2–2 szegecs szolgálta. H: 1,4 cm, Sz: 1,2 cm, V: 0,2 cm. (8. kép 3–4.)

6. *Bronzcsat.* Négyszög alakú, töredékes. Vaspeckének csak a vége maradt meg, a csat testéhez rozsdásodva. (8. kép 1.)

A leletek értékelése

A hengerpalástos, lengőcsüngős fülbevalókat Kovrig Ilona először a VIII. században gyártott helyi árunak tekintette, majd később a VII. század vége és a VIII. század első negyede közti időszakra keltezte őket.²⁵ Szabó János Győző is a VII. század vége és a VIII. század közepe közé tette használatukat.²⁶ Kiss Gábor megállapítása szerint a VII. század hetvenes éveiben jelent meg és a VIII. század folyamán is használatban volt.²⁷ A fent ismertetett fülbevaló a hengerpalástos, lengőcsüngős fülbevalók sugaras típusába tartozik. A hengerpalástos, lengőcsüngős fülbevalókat legutóbb Pásztor Adri-

²⁴ MMM ltsz.: 87.11.1–10.

²⁵ Kovrig 1963. 162., Garam–Kovrig–Szabó–Török 1975. 230.

²⁶ Garam–Kovrig–Szabó–Török 1975. 267.

²⁷ Somogyi–Kiss 1984. 115.

en gyűjtötte össze, s nála V. a–b típusként szerepel a sugaras változat. Megállapítása szerint a közép-avar kor jellegzetes ékszere. A fejedelmi és a köznépi közép-avar anyagban is megvan.²⁸

A vastag huzalból hajlított, kiszélesedő végű karperecek Z. Čilinská szerint a VII–VIII. századra keltezhetőek.²⁹ A cikói temetőben jellegzetes késő avar leletekkel kerültek elő, használatuk tehát ekkor is folytatódott.³⁰ A korongos boglárok a bal vállon fogták össze a nők ruháját.³¹ Töredékes darabjaink egy párt alkothattak. Sajnos csak a középső rekesz üvegbetéje maradt meg. A dinnyemag alakú gyöngyök a közép-avar korban jelentek meg, s az avar kor végéig divatban voltak.³² Az apró kölesgyöngyöket a VII. század közepétől használták. A két öntött bronz övveret késő avar kori. Az öv mellékszíjait díszítették, felerősítésük 2–2 szegeccsel történt. A bronzcsat a férfi és a női sírból is származhat.

A leletek arra utalnak, hogy egy női és egy férfi sír anyagával van dolgunk. Az ékszerek a női sírból származnak, a két övveret pedig a férfi sírból való. A csat bármelyik sírhoz tartozhatott. A női sír leletei a közép-avar korba is tartozhatnak, a két övveret késő avar kori.

Néhány avar kori, szórványként előkerült lelet

A Munkácsy Mihály Múzeum számos olyan avar kori tárgyat őriz, melyeknek származási helye és előkerülésük körülményei ismeretlenek. Feltételezhető azonban, hogy valamennyi Békés megye területéhez köthető.

1. *Edény.* Törtcseréppel soványított, korongolatlan, jól kiégetett, szürkésbarna, kihajló peremű fazék. Felső harmadában öblösödő. Pereme bevagdosásokkal díszített. M: 15,7 cm, Fá.: 7,5 cm.³³ (9. kép 5.)

2. *Edény.* Korongolatlan, szürke színű, törtcseréppel soványított, enyhén kihajló peremű bögre. Teste enyhén öblösödik, pereme kiegészített. M: 7,6 cm, Szá.: 8,5 cm, Fá.: 5,6 cm.³⁴ (9. kép 2.)

3. *Edény.* Törtcseréppel soványított, korongolatlan, kihajló peremű, felső harmadában öblösödő, jól kiégetett, szürke színű, barna foltos bögre. M: 10,8 cm, Szá.: 8,2 cm, Fá.: 6,4 cm.³⁵ (9. kép 1.)

4. *Edény.* Törtcseréppel soványított, korongolatlan, kihajló peremű, öblös testű, jól kiégetett, szürke fazék. Aszimmetrikus. Vállán körbefutó, bekarcolt vonalköteg, az alatt vízszintes vonalköteg díszíti. M: 13,1 cm, Szá.: 10,5 cm, Fá.: 7,4 cm.³⁶ (9. kép 6.)

²⁸ Pásztor Adrienn: Adatok a közép avarkori ékszerek kérdéséhez. Arch. Ért. 113 (1986) 113–134.

²⁹ Čilinská 1975. 85–86.

³⁰ Somogyi-Kiss 1984. 85.

³¹ Bóna 1957. 169.

³² Bóna 1957. 164., Somogyi-Kiss 1984. 173.

³³ MMM ltsz.: 52.1786.1.

³⁴ MMM ltsz.: 52.1681.1.

³⁵ MMM ltsz.: 52.870.1.

³⁶ MMM ltsz.: 52.865.1.

5. *Edény*. Durva homokkal soványított, kézikorongon készült, kihajló peremű, jól kiégetett, szürkésbarna fazék. Vállán két bekarcolt vízszintes hullámvonalköteg, az alatt pedig két bekarcolt vonalköteg fut körbe. M: 9,6 cm, Szá.: 11 cm, Fá.: 7,4 cm.³⁷ (9. kép 3.)

6. *Edény*. Kavicssal soványított, kézikorongon készült, kihajló peremű, jól kiégetett, szürke fazék. Peremének széle lekerekített. Az edény vállán és oldalán három durván bekarcolt hullámvonalköteg fut körbe. M: 9,7 cm, Szá.: 8,4 cm, Fá.: 5,5 cm.³⁸ (9. kép 4.)

7. *Íjmerevítő csontok*. A: Íjvégcsont. Egyik végén a húr vájata, másik vége ívelt, irdalt. Az ívelt rész belső oldalának széle majdnem középmagasságig szintén irdalt. H: 28 cm, Sz: 1,8 cm, V: 0,3 cm.³⁹ (10. kép 1.) B: Az előbbi lemez párja. Méreteik azonosak. Irdalt vége letört.⁴⁰ (10. kép 5.) C: Íjmarkolat borítólemeze. Két vége elkeskenyedik, irdalt. Itt a lemez vastagabb. Hosszabbik széle teljes hosszában lesarkított, és irdalt. Egyik széle sérült. H: 24,3 cm, Sz: 3,2 cm, V: 0,2 cm.⁴¹ (10. kép 4.) D: Az előbbi lemez párja. A hosszabbik széle ennek is teljes hosszában irdalt. H: 27,5 cm, Sz: 3,2 cm, V: 0,2 cm.⁴² (10. kép 2.) E: Íjmarkolat keskenyebbik oldalát borító lemez. Két vége ennek is irdalt. H: 13,5 cm, Sz: 2,5 cm, V: 0,3 cm.⁴³ (10. kép 3.) F: Az íj másik végének borító lemeze. A párja hiányzik. A lemeznek csak a fele maradt meg. A húr vájata szögletes. H: 13,6 cm, Sz: 2,5 cm, V: 0,2 cm.⁴⁴ (10. kép 6.)

8. *Kengyel*. Vasból kovácsolt kengyel töredéke. Szára rombusz átmetszetű, füle kis nyakkal csatlakozik a szárhoz. Sz: 11 cm, szárának V: 0,7 cm.⁴⁵ (8. kép 5.)

A leletek értékelése

Az edények közül az egyik jellegzetes korai avar típusú. (9. kép 5.) Az ilyen tölcésesen kihajló nyakú edényeket Csallány Dezső a kora avar kori fémedényekkel hozta összefüggésbe.⁴⁶

Két másik edény a VIII. századi típust képviseli. (9. kép 1, 6.) Ezeket Párducz Mihály korai szarmatának határozta meg, s a Békéscsaba, Fényesi-szőlők lelőhelyen előkerült leletekként ismertette.⁴⁷ A leltárkönyvi bejegyzés szerint azonban ezek lelőhelye ismeretlen, s az egész Békéscsaba, Fényesi-szőlők néven ismert anyagból egyetlen darab került elő biztosan erről a helyről.

³⁷ MMM ltsz.: 75.32.1.

³⁸ MMM ltsz.: 75.33.1.

³⁹ MMM ltsz.: 52.1785.1.4.

⁴⁰ MMM ltsz.: 52.1785.1.5.

⁴¹ MMM ltsz.: 52.1785.1.1.

⁴² MMM ltsz.: 52.1785.1.3.

⁴³ MMM ltsz.: 52.1785.1.2.

⁴⁴ MMM ltsz.: 52.1785.1.6.

⁴⁵ MMM ltsz.: 54.2714.1.

⁴⁶ Csallány Dezső: Kora-avarkori edények Magyarországon Dolg. XVI (1940) 118.

⁴⁷ Párducz Mihály: A szarmatakor emlékei Magyarországon I. Arch. Hung. XXV (1941) 8. kép 1, 5.

Az említett edények egyik korongolatlan darabja anyaga alapján sorolható csak az avar korba. A rendkívül primitív kidolgozású edény aszimmetrikus.⁴⁸ (9. kép 2.) Két másik edény késő avar koriaknak tartható, bár az ilyen típusú edényeket az Árpád-korban is használták. (9. kép 3–4.)

Egyértelműen avar koriak az említett íjmerevítő lemezek. (10. kép 1–6.) Általában 11 db, rendszerint szarvasagancsból, esetleg állati bordából faragott csontlemez alkot egy garnitúrát.⁴⁹ Ez azonban nem törvénytörő, s kevesebb is lehet a számuk.⁵⁰ Valószínűleg az itt bemutatott 6 db lemezen kívül még több lemez tartozhatott a teljes garnitúrába. Erre utal az íj végeit borító ívelt lemezek homorú oldalának irdalása. (10. kép 1, 5.) Ezen a részen ívelt, ék alakú, vékony lemezek borították az íjkar két keskenyebb oldalát. Két lemez az íj markolatának két oldalát borította (10. kép 2, 4), a markolat harmadik oldalát pedig egy harmadik lemez fedte (10. kép 3). Ragasztás mellett az irdalt részekben kötözést is alkalmaztak. A keskenyebbik lemez (10. kép 3.) a két szélesebbnek (10. kép 2, 4.) a rövidebb oldalához csatlakozott, s az íjász felőli oldalon borította a markolatot. Így került elő pl. a Fehértó „A” temető 26. sírjából,⁵¹ s az iváncsai lovassírból is.⁵² Az íjcsontok illeszkedése alapján így volt ez a Békéscsabán őrzött darabok esetében is. A keskenyebb lemez szépen illeszkedik a két szélesebb lemez rövidebbik oldalához. Érdekes viszont, hogy a két szélesebb markolatlemez hosszabbik oldala annak teljes hosszában lesarkított, és irdalt. Ehhez a keskenyebb lemez nem illeszkedik. Ez a jelenség számos avar kori íjcsonton megfigyelhető.⁵³ Véleményem szerint az íjmarkolat kívül eső, keskenyebb oldalán is volt valamilyen borítás, mely gyorsan romló anyagból készült, s elpusztult. Talán szarulemez borította ezt a részt. Hasonló jelenség volt megfigyelhető a Hódmezővásárhely-Nagyszigeten előkerült honfoglalás kori íjon is, ahol a markolatlemezek külső szélét szintén irdalták.⁵⁴ Kérdés, hogy az íjmarkolat külső, jól látszó szélére miért nem csontborítás került. Valószínűleg valamilyen technikai probléma miatt kellett a csontlemezt itt szaruval(?) helyettesíteni.

Az avar íjknál a felső íjkaron állandóan rögzítve volt az ideg, de az alsó karok végeibe csak használat előtt akasztották be. Ebből adódik, hogy a felső lemezek vájata szögletesebb.⁵⁵ Íjunk esetében tehát az egyik lemez a felső íjkarhoz tartozott (10. kép 6), a két másik pedig az alsó kart borította (10. kép 1, 5). Az ismertetett csontlemezek egy keskeny karú íjról származnak. Ez a típus inkább a kora avar korra jellemző,⁵⁶ bár előfordul az avar kor későbbi időszakában is.⁵⁷

⁴⁸ A korongolatlan népvándorlás kori edények korát nem mindig lehet egyértelműen meghatározni; különösen a nagyon durva kidolgozású edények esetében van ez így.

⁴⁹ Cs. Sebestyén 1930. 192.

⁵⁰ Szabó János Győző: Az Egrei Múzeum avar kori emlékműve I. EMÉ III (1965) 32.

⁵¹ Cs. Sebestyén 1930. 186.

⁵² Bóna 1970. 243.

⁵³ Bálint Csanád hívta fel erre a figyelmemet. Segítségét ezúton is köszönöm.

⁵⁴ B. Nagy Katalin–Révész László: Egyedi típusú honfoglalás kori íj csontmaradványai Hódmezővásárhely-Nagyszigetről. Com. Arch. Hung. 1986. 124, 2. kép.

⁵⁵ Csallány 1939. 29.

⁵⁶ Csallány 1939. 30.

⁵⁷ Szabó János Győző: Az Egrei Múzeum avar kori emlékműve III. EMÉ VI (1968) 52.

A hosszúfűlű kengyel egyértelműen korai avar típus. (8. kép 5.) Sérült állapota ellenére felismerhető jellegzetes fülkiképzése, melynek vájata a szíj számára szolgált. Talpa eredetileg ívelt volt. Ez a kengyeltípus az avarság legkorábbi leletei közé tartozik, s Dél-Szibériában, valamint Észak-Mongóliában vannak párhuzamai. Egyes példányaik valószínűleg még az ősi avar szállásterületen készültek.⁵⁸

Honfoglalás kori karperec a sarkadi Peckesi-dombról

A lelőhely Sarkad határában, a községtől északra, attól kb. 4 km-re fekszik (11. kép 1.) Itt, a Peckesi-domb DNy-i részén 1973 őszén orvadászok csapdát ástak, s azt gazzal lefedték. Diákként gyakran jártam ki a lelőhelyre, s a csapda tetejét eltávolítva, annak falában csontot fedeztem fel. Ezt közelebről megvizsgálva kiderült, hogy emberi karcsontról van szó, rajta egy bronzlemezből készült karpereccel.⁵⁹ (11. kép 2.) Ez utóbbi a múzeum gyűjteményébe került. Végei kiszélesednek. Átm.: 6,3 x 5,6 cm. Sz: 0,7 cm, V: 0,2 cm.⁶⁰ (13. kép 4.) Sajnos a sír tájolása, mérete, pontos helye nem ismert, az azonban biztos, hogy kb. 1 m mély lehetett. A lelőhely egyébként egy gyulavarsándi kultúrába tartozó telep, de ennek területén már korábban is találtak honfoglalás kori leleteket.⁶¹

A kikerekedő végű lemezkarpercec Szőke Béla megállapítása szerint a rozettás lószerszámmal eltemetett nők jellegzetes ékszere a honfoglaló magyaroknál. Anyaguk rosszezüst, bronz, néha aranyozva. Általában díszítetlenek.⁶² A kora Árpád-korban beponcolt koncentrikus körök vagy egyszerű pontkörök díszítik őket.⁶³ A Peckesi-dombon korábban előkerült honfoglalás kori leletek szintén női sírból származnak. Mesterházy Károly a leletek alapján két sírt feltételez, melyek egy hencidai típusú temető részei lehetnek. Véleménye szerint Sarkad környékén egy előkelő honfoglaló nemzetség telepedett meg, s ennek sírjai kerültek elő a Peckesi-dombon.⁶⁴ A korábban előkerült rozettás lószerszámveretek valóban egy előkelő honfoglaló nő sírjából származnak, az azonban nem dönthető el, milyen viszony volt a lószerszámveretes és a karpereces női sír között.⁶⁵

X–XI. századi sírok a sarkadkeresztúri Csapháti-legelőn

A lelőhely a községtől K-re, kb. 1 km-re fekszik. (12. kép 1–2.) 1985 augusztusában az itt lévő csatorna falából az eső sírokat mosott ki, a Barna-tanyától kb. 100 m-re,

⁵⁸ Kovrig Ilona: Adatok az avar megszállás kérdéséhez. Arch. Ért. 82 (1955) 33.

⁵⁹ MMM Rég. Ad. 2024/1988.

⁶⁰ MMM Itsz.: 87.1.1.

⁶¹ Fettich Nándor: Adatok a honfoglaláskor arhaeológiájához. Arch. Ért. 45 (1931) 73–75., Fehér–Éry–Kralovánszky 1962. No. 869., Mesterházy 1970. 22–23.

⁶² Szőke 1962. 71–72.

⁶³ Szőke 1962. 95., Szabó 1980. 66.

⁶⁴ Mesterházy 1970. 22.

⁶⁵ Szőke 1962. 12–15. – A kézirat leadása (1988) óta a lelőhelyen ásatást végeztem, de további sírokat nem találtam.

a község irányában. A csatorna ezen a területen egy lapos, alig kiemelkedő dombot szel át. Sajnos a felszínre került sírokat a közelben legeltető tehenész teljesen szétműta, s a csontok is elvesztek. Csak egy sír helye volt megfigyelhető, de a sír tájolását, méretét nem lehetett megállapítani. Szerencsére Nagy Mihály megmentett néhány leletet, s ezeket eljuttatta a Munkácsy Mihály Múzeumba.⁶⁶ A leletek minden valószínűség szerint egy női sírból származnak. 1. Bronz nyakperec. Három szálból sodrott. Eredetileg hurkos-kampós záródású volt. Átm.: 13,3 cm, V: 0,4 cm.⁶⁷ (13. kép 1.) 2. Bronz karperec töredéke. Kettétört, s csak az egyik fele van meg. Kerek átmetszetű huzalból készült, végei elvékonyodnak. Átm.: 6,8 cm, V: 0,3 cm.⁶⁸ (13. kép 3.)

A hurkos-kampós záródású, sodrott nyakpercek megjelenését Szőke Béla egy időre tette az egyszerű S-végű hajkarikák feltűnésével. Nagyrészt XI. századi anyaggal kerül elő, s a XII. századon túl nem lehet követni meglétét.⁶⁹ A XI. századra keltezi használatukat J. Giesler is.⁷⁰ Szabó János Győző szerint a vastagabb huzalú sodrott nyakpercek leginkább István uralmának második felére és Péter, Sámuel, illetve I. András korára tehető sírokból kerülnek elő.⁷¹

A hegyesedő végű karperec a honfoglalás kori nők jellegzetes ékszere volt. Általában bronzból, néha ezüsből készültek, s talán a ruha ujjának összefogását szolgálták.⁷² E tárgytypust a kora Árpád-korban is használták, de viselete lassan visszaszorult. Korát a X–XI. századra tehetjük.⁷³ Szabó János Győző 930–1000 közé datálta ezt a típust.⁷⁴ Ezek alapján a leleteket a X. század végére és a XI. századra keltezhetjük, s valószínűleg egy köznépi temetőből származnak.⁷⁵

Néhány X–XI. századi, ismeretlen lelőhelyű lelet

A következőkben ismertetett néhány lelet a Munkácsy Mihály Múzeum gyűjteményében található, és szintén X–XI. századi. A tárgyak lelőhelye, előkerülésük körülményei ismeretlenek. Feltételezhető, hogy Békés megye területéről valók. 1. Ezüst női ruhadísz. Csüngős kaftándísz alsó tagja. H: 3 cm, Sz: 2 cm.⁷⁶ (13. kép 2.) 2. Rombusz ala-

⁶⁶ MMM Rég. Ad. 1873/1986. Medgyesi Pál helyszíni szemléje.

⁶⁷ MMM ltsz.: 86.15.2.

⁶⁸ MMM ltsz.: 86.15.1.

⁶⁹ Szőke 1962. 93., Az S-végű hajkarikákhoz I. Szőke Béla–Vándor László: Pusztaszentlászló Árpád-kori temetője. Fontes Arch. Hung. 1987. 54–59.

⁷⁰ J. Giesler: Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur. Prähistorische Zeitschrift 58. 1 (1981) 117, Taf. 53.

⁷¹ Szabó 1980. 52.

⁷² Szőke 1962. 66–67. A típus ismert a szarmata korban is.

⁷³ Szőke 1962. 95.

⁷⁴ Szabó 1980. 65–66, 7. ábra.

⁷⁵ A kézirat 1988. évi leadása óta a temetőt teljesen feltártuk, s összesen 132 sír került elő. Ezek X–XI. századiak. L. Medgyesi Pál: 10–11. századi temető Sarkadkeresztúr határában. Előzetes jelentés. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXX–XXXI/2 (1993) 487–511.

⁷⁶ MMM ltsz.: 52.1700.1. – A kézirat leadása óta (1988) sikerült a tárgy pontos lelőhelyét azonosítanom: Gyulavarsánd-Laposhalom. L. Medgyesi Pál: Avar kori sírlelet (?) és 10–11. századi köznépi temető részletei Gyulavarsánd-Laposhalomról. Altum Castrum IV (1995) 99, V. t. 2.

kú vas nyílcsúcs töredéke. Hegye hiányzik. H: 3,5 cm.⁷⁷ (8. kép 8.) 3. Rombusz alakú vas nyílcsúcs. Töredékes. H: 3,5 cm.⁷⁸ (8. kép 9.) 4. Rombusz alakú vas nyílcsúcs. Tüskéje hiányzik. H: 3 cm, Sz: 1,3 cm.⁷⁹ (8. kép 7.) 5. Rombusz alakú vas nyílcsúcs. Töredékes. H: 5,6 cm, Sz: 1,6 cm.⁸⁰ (8. kép 6.)

Az ezüst ruhadísz kéttágú kaftándísz alsó része. A kéttágú csüngők a süveg vagy a pártá peremén, ingnyakon, kaftánszegélyen, derékövön lehettek.⁸¹ Az ilyen, nagyobb méretű darabok kaftándíszek voltak.⁸² Az itt említett darabhoz hasonló ismert Koppányszántóról,⁸³ Nagytőke-Jámborhalomról,⁸⁴ Bánkút-Rózsamajorból,⁸⁵ Szeged-Bojárhalomról.⁸⁶ A honfoglaló magyarság vezető- és középrétegének Szőke Béla által meghatározott második csoportjára jellemző viseletük.⁸⁷ Bálint Csanád megállapítása szerint fő elterjedési területük a Közép-Tisza vidék, Dél-Magyarország. Ritkák a több darabból álló készletek, s néha az értékes mellékleteket tartalmazó sírokban is kevés van belőlük.⁸⁸

A négy nyílhegyet vasból kovácsolták. A X-XI. században legjellegzetesebb a rombusz forma, bár számos más változat is van. Tüskével illeszkedtek a vesszőbe.⁸⁹ Az itt közölt nyílhegyeket egyszerre leltározták be, így elképzelhető, hogy egy helyről, esetleg egy sírból kerültek elő. László Gyula feltételezte, hogy a sírba tett nyilak száma egyben rangjelző is,⁹⁰ a leletek tanúsága szerint azonban ez nem minden esetben egyértelmű.⁹¹

⁷⁷ MMM ltsz.: 52.1703.1.

⁷⁸ MMM ltsz.: 52.1704.1.

⁷⁹ MMM ltsz.: 52.1705.1.

⁸⁰ MMM ltsz.: 52.1706.1.

⁸¹ László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Budapest, 1944. 15–16. kép.

⁸² Szőke 1962. 75.

⁸³ Pauler–Szilágyi: A magyar honfoglalás kútfeje. Budapest, 1900. 723–724., Hampel 1905. II. 605–607., Fehér–Éry–Kralovánszky 1962. No. 587.

⁸⁴ Csallány Gábor: Régi magyar emlékek a szentesi múzeumban. Arch. Ért. 1905. 33–35., Hampel József: Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről. Budapest, 1907. 209–211, 88. kép. A lelőhely mindkét műben Tőke-Libahalom néven szerepel. Emellett Szentes-Jámborhalom és Kunszentmárton-Szentesi út néven is ismert. (Bálint 1932. 260.) Bálint Csanád Szentes-Tőke néven említi. (Bálint 1991. No. 291.)

⁸⁵ Bálint 1932. 260, LII. tábla 9–10, 14.

⁸⁶ Hampel 1905. I. 2337.

⁸⁷ Szőke 1962. 73–74.

⁸⁸ Bálint 1991. 117–118. A kaftándíszekre lásd még Ž. Demo: Bejlobrdski priviesti u Jugoslaviji. Podvarski Sbornik. 1983. 271–301.

⁸⁹ Cs. Sebestyén Károly: A magyarok fíja és nyila. Dolg. VIII (1932) 195–205.

⁹⁰ László Gyula: Etudes archéologiques sur l'histoire de la société des Avars. Arch. Hung. 34 (1955) 56.

⁹¹ Bakay Kornél: Honfoglaláskori temetők az Ipoly mentén. Studia Comitatus 6 (1978) 173.

IRODALOM

Bálint 1932.

Bálint Alajos: Honfoglaláskori sírok Ószentivánon és Bánkúton. – Gräber aus der Landnahme-Zeit zu Ószentiván und Bánkút. *Dolg.* VIII (1932) 256–265.

Bálint 1991.

Bálint, Csanád: Südungarn im 10. Jahrhundert. Budapest, 1991.

Bóna 1957.

Bóna István: Az ürbőpusztai avar temető. – La cimitière avar de Ürbőpuszta. *Arch. Ért.* 84 (1957) 155–174.

Bóna 1970.

Bóna István: Avar lovassír Iváncsáról. – Grave of an avar horseman at Iváncsa. *Arch. Ért.* 97 (1970) 243–263.

Čilinská 1975.

Z. Čilinská: Frauenschmuck aus dem 7–8. Jahrhundert im Karpatenbecken. *Slovenská Archeologia* 23 (1975) 63–96.

Cs. Sebestyén 1930.

Cs. Sebestyén Károly: Rejtélyes csontok népvándorlás kori sírokban. – Rätselhafte Beinplatten in Gräbern der Völkerwanderungszeit. *Dolg.* VI (1930) 178–204.

Csallány 1933–34.

Csallány Gábor: Avar kori és IX–XII. századi magyar leletek a szentesi múzeumban. – Avarische und aus dem X–XIII. Jahrhunderten stammende ungarische Funde im Museum zu Szentes. *Dolg.* IX–X (1933–34) 221–250.

Csallány 1939.

Csallány Dezső: Kora avar sírleletek. A Szegedi Városi Múzeum Kiadványai II/1. Szeged, 1939.

Daim 1979.

Falko Daim: Awarische Altfunde aus Wien und Niederösterreich. Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. CIX (1979) 55–80.

Fehér–Éry–Kralovánszky 1962.

Fehér Géza–Éry Kinga–Kralovánszky Alán: A Közép-Dunamedence magyar honfoglalás és kora Árpád-kori sírleletei. Régészeti Tanulmányok II. Budapest, 1962.

Fettich 1929.

Fettich Nándor: Adatok az ősgermán állatornamentika II. stílusának eredetkérdéséhez. *Arch. Ért.* 42 (1929) 68–125.

Garam-Kovrig-Szabó-Török 1975.

Éva Garam–Ilona Kovrig–János Győző Szabó–Gyula Török:
Avar Finds in the Hungarian National Museum. Cemeteries of the Avar period
(567–829) in Hungary. Budapest, 1975.

Hampel 1905.

Hampel, Joseph: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn I–III.
Braunschweig, 1905.

Kovrig 1963.

Kovrig, Ilona: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán.
Arch. Hung. 40. Budapest, 1963.

Mesterházy 1970.

Mesterházy Károly: Sarkad a tatárjárásig. In.: Tanulmányok Sarkad múltjából.
(Szerk.: Komoróczy György) Sarkad, 1970. 17–27.

Somogyi-Kiss 1984.

Somogyi Péter-Kiss Gábor: Tolna megyei avar temetők.
Dissertationes Pannoniae III/2. 1980.

Szabó 1980.

Szabó János Győző: Árpád-kori telep és temetője Sarud határában. –
Arpadenzeitliche Siedlung und ihr Friedhof in der Gemarkung von Sarud.
IV. EMÉ XVI–XVII (1980) 45–125.

Szőke 1962.

Szőke Béla: A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei.
Régészeti Tanulmányok I. Budapest, 1962.

RÖVIDÍTÉSEK

Arch. Ért.	= Archaeologiai Értesítő, Budapest
Arch. Hung.	= Archaeologia Hungarica, Budapest
Átm.:	= átmérő
Com. Arch. Hung.	= Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
Dolg.	= Dolgozatok a Szegedi Tudományegyetem Régiségtudományi Intézetéből, Szeged
EMÉ	= Egeri Múzeum Évkönyve, Eger
Fá.	= fenékmérő
Fontes Arch. Hung.	= Fontes Archaeologici Hungariae, Budapest
ltsz.	= leltári szám
M	= magasság
MMM	= Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba
MNM	= Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest
Rég. Ad.	= Régészeti Adattár
Rég. Füz.	= Régészeti Füzetek, Budapest
Szá.	= szájátmérő

**Funde aus der Avarenzeit und aus dem X–XI. Jahrhundert
im Komitat Békés**

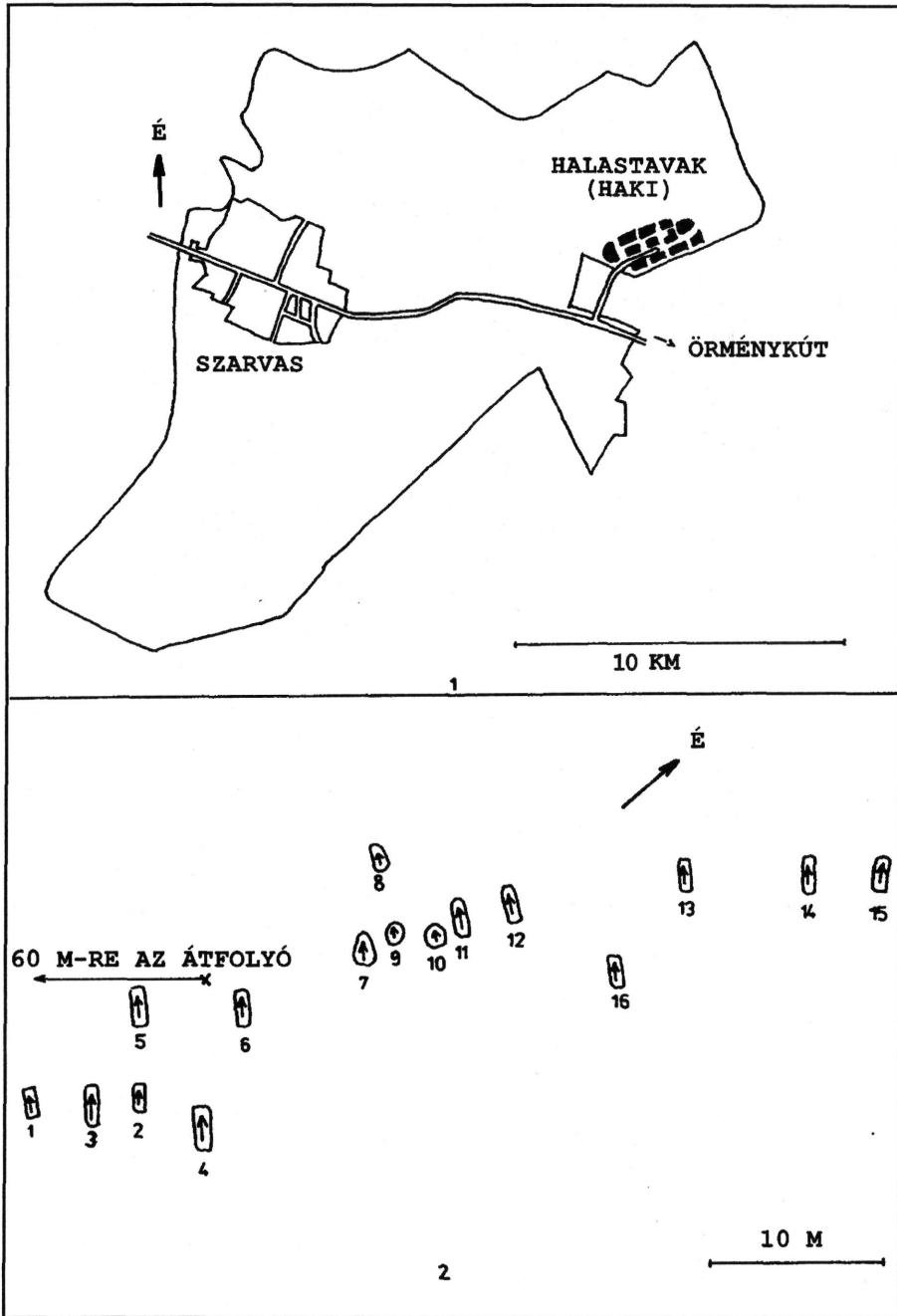
– Pál Medgyesi –

Resümee

In den von Jahr zu Jahr zunehmenden Sammlungen in den Museen befindet sich das Material zahlreicher Bruchstücke von Bestattungsstätten. Das Material ist für eine selbständig Publikation allein nicht ausreichend, so wird hierüber oftmals lange Zeit nichts geschrieben. Das Gleiche gilt für die bereits früher als Streufunde in die Museen gelangten Materialien. Der Artikel stellt einige dieser Funde aus dem Komitat Békés vor. In der Arbeit finden wir neben drei Friedhofsbruchstücken aus der Avarenzeit (Szarvas, Gádoros, Kardoskút) und zwei aus dem X–XI. Jahrhundert (Sarkad, Sarkadkeresztúr) auch einige Streufunde aus ungefähr der gleichen Periode. Unter den Funden aus der Avarenzeit sind die von Gábodros ins das Ende des VII. Jahrhundert zu datieren, während für die anderen eher das VIII. Jahrhundert charakteristisch ist. In die frühe Avarenzeit ist auch ein Gefäß von einem unbekanntem Fundort zu rechnen. Der Armreif von Sarkad stammt aus dem X. Jh., die Funde von Sarkadkeresztúr weisen auf das XI. Jh. hin.

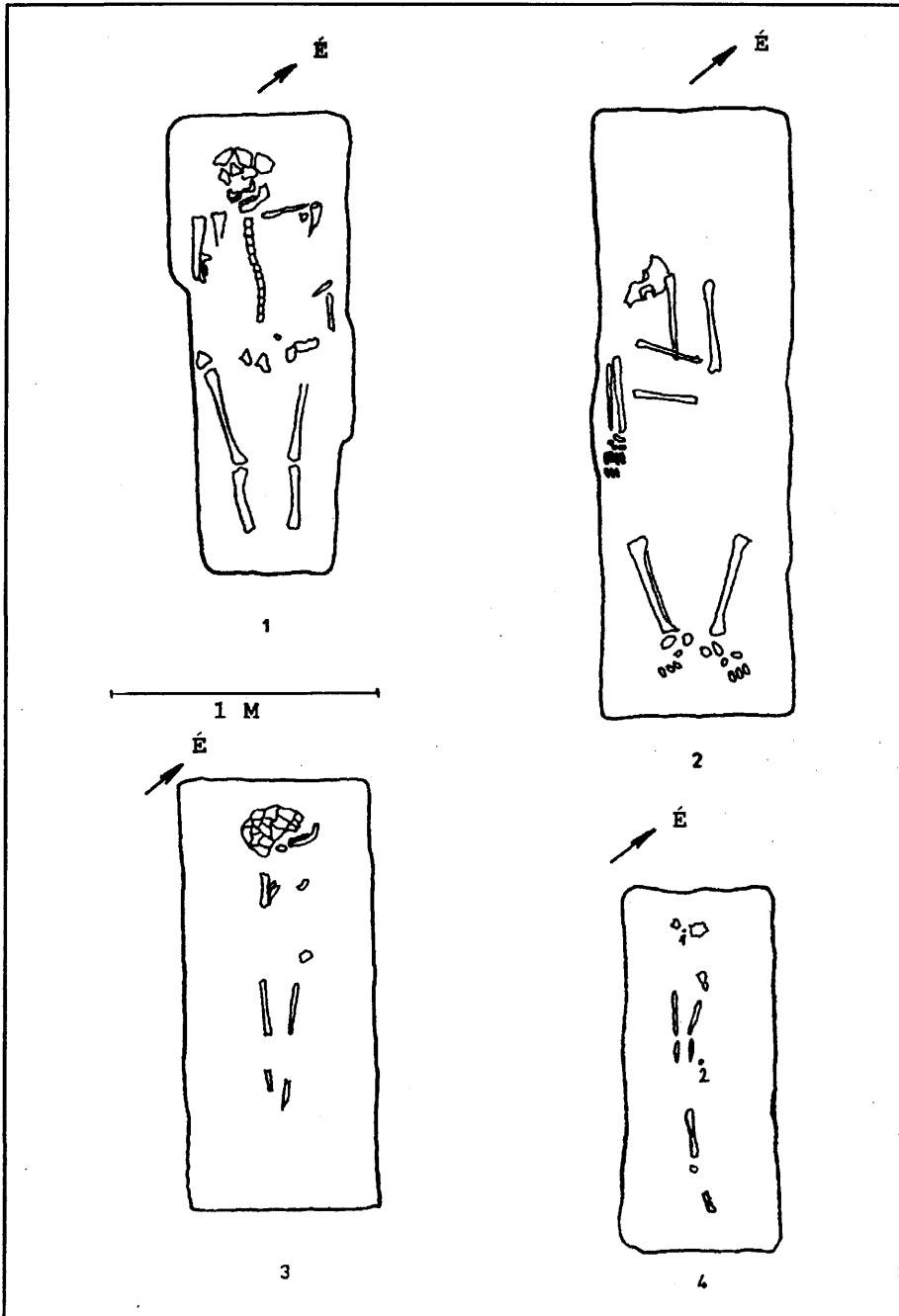
(Übersetzt von G. Dominka)

Medgyesi Pál
Munkácsy Mihály Múzeum
Békéscsaba,
Széchenyi u. 9.
5600

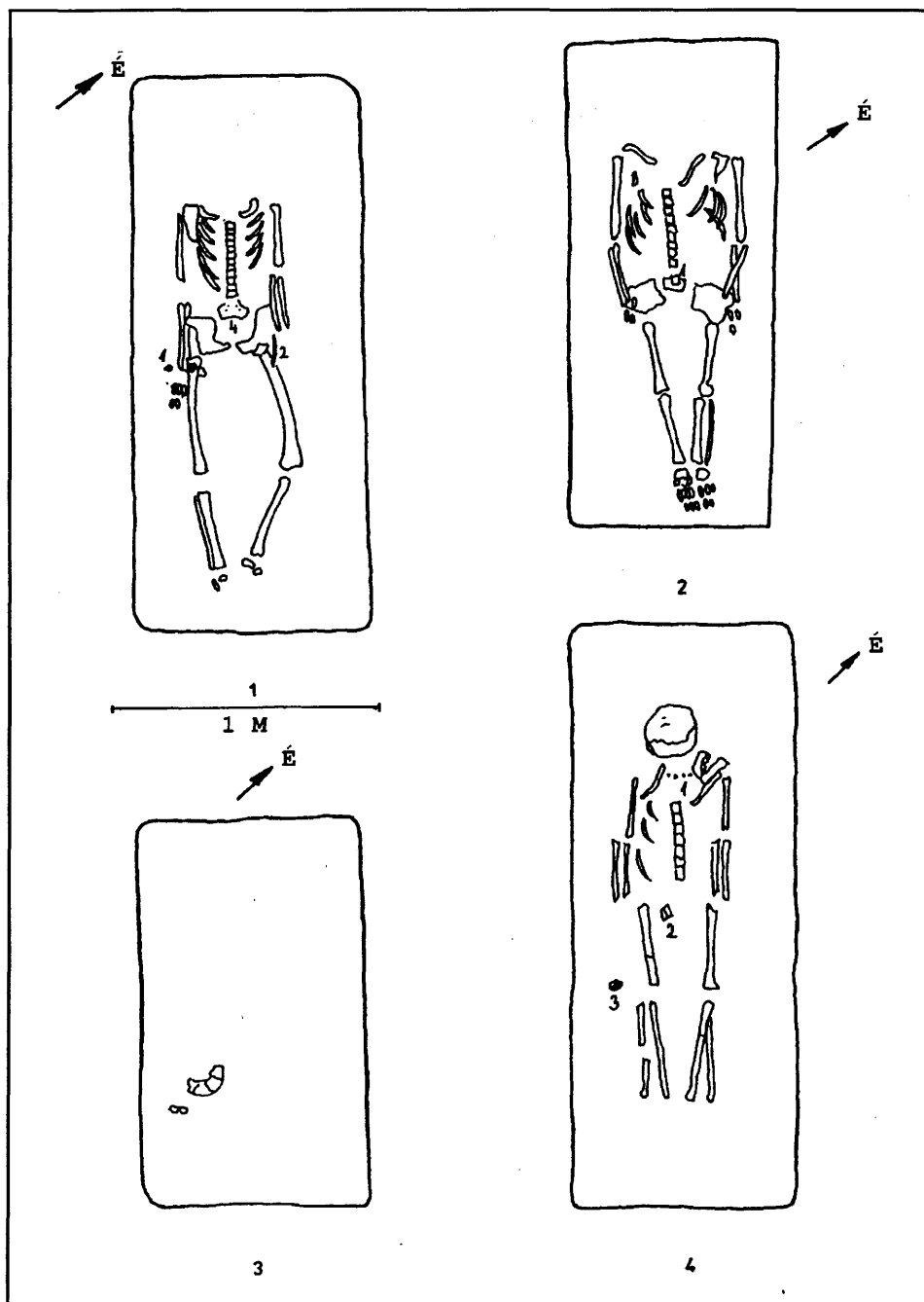
1. kép

Szarvas-Horváthpuszta. 1: a lelőhely fekvése; 2: a temető térképe

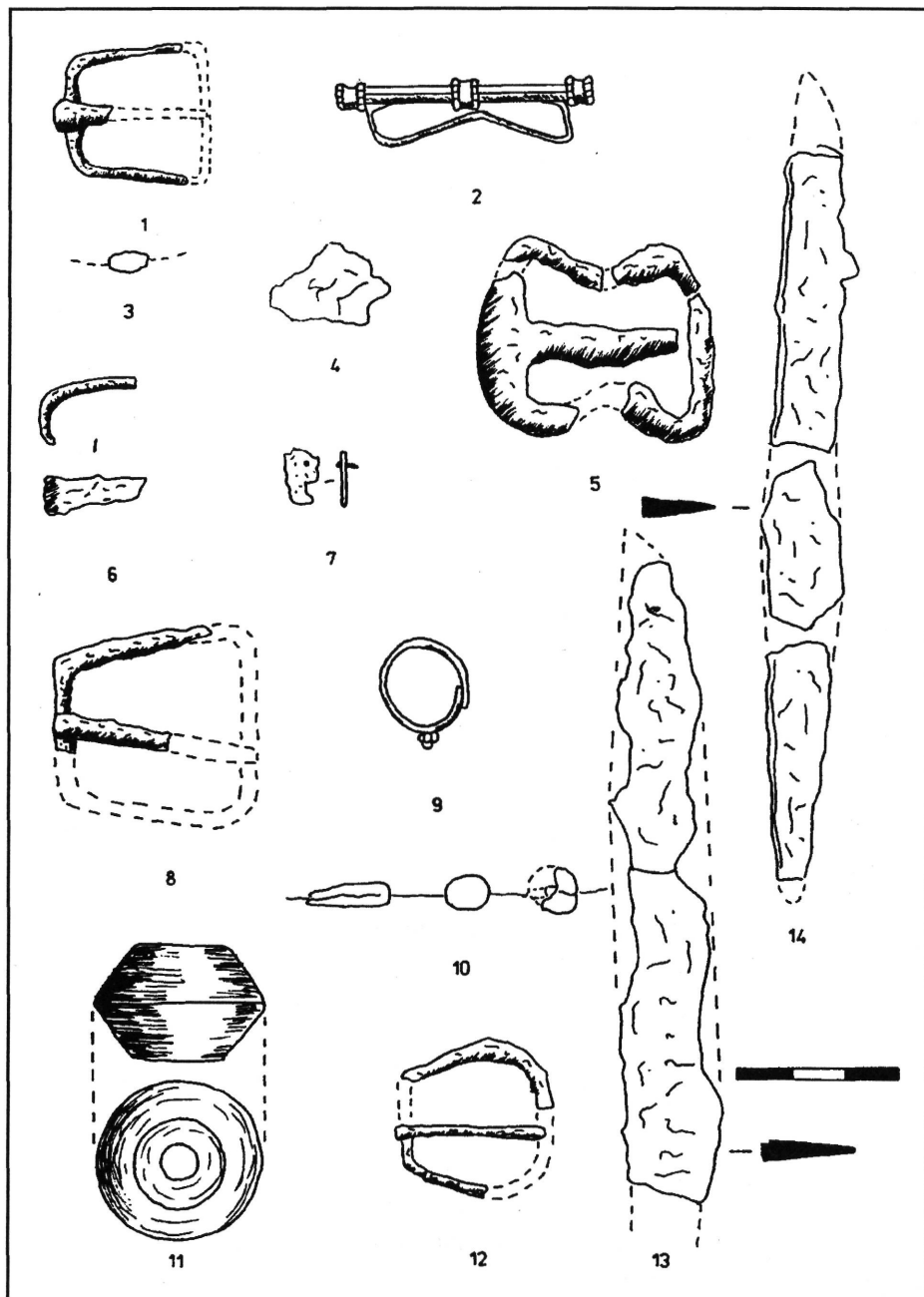
2. kép

Szarvas-Horváthpuszta. 1: 1. sír; 2: 2. sír; 3: 4. sír; 4: 3. sír

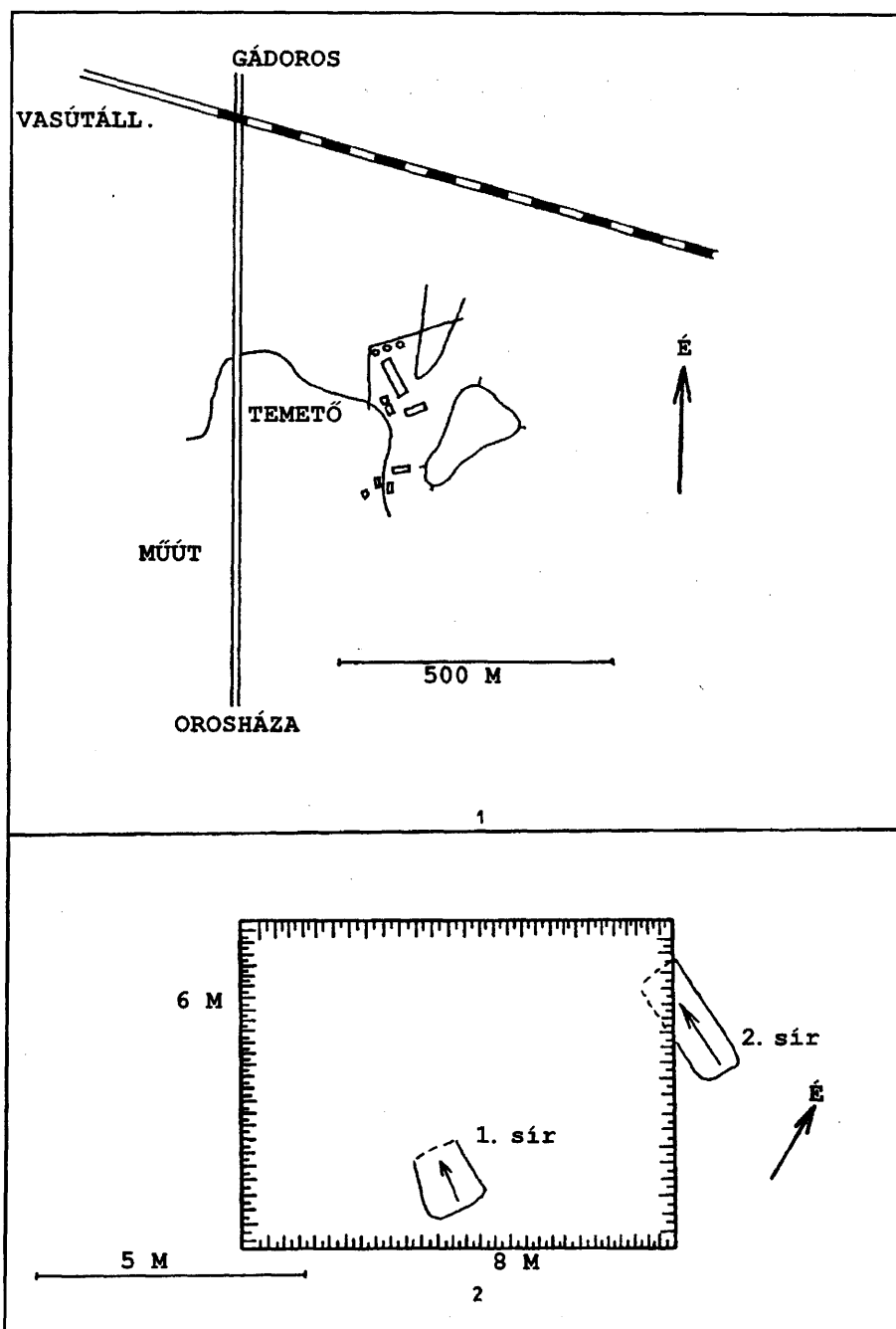
3. kép

Szarvas-Horváthpuszta. 1: 5. sír; 2: 6. sír; 3: 13. sír; 4: 15. sír

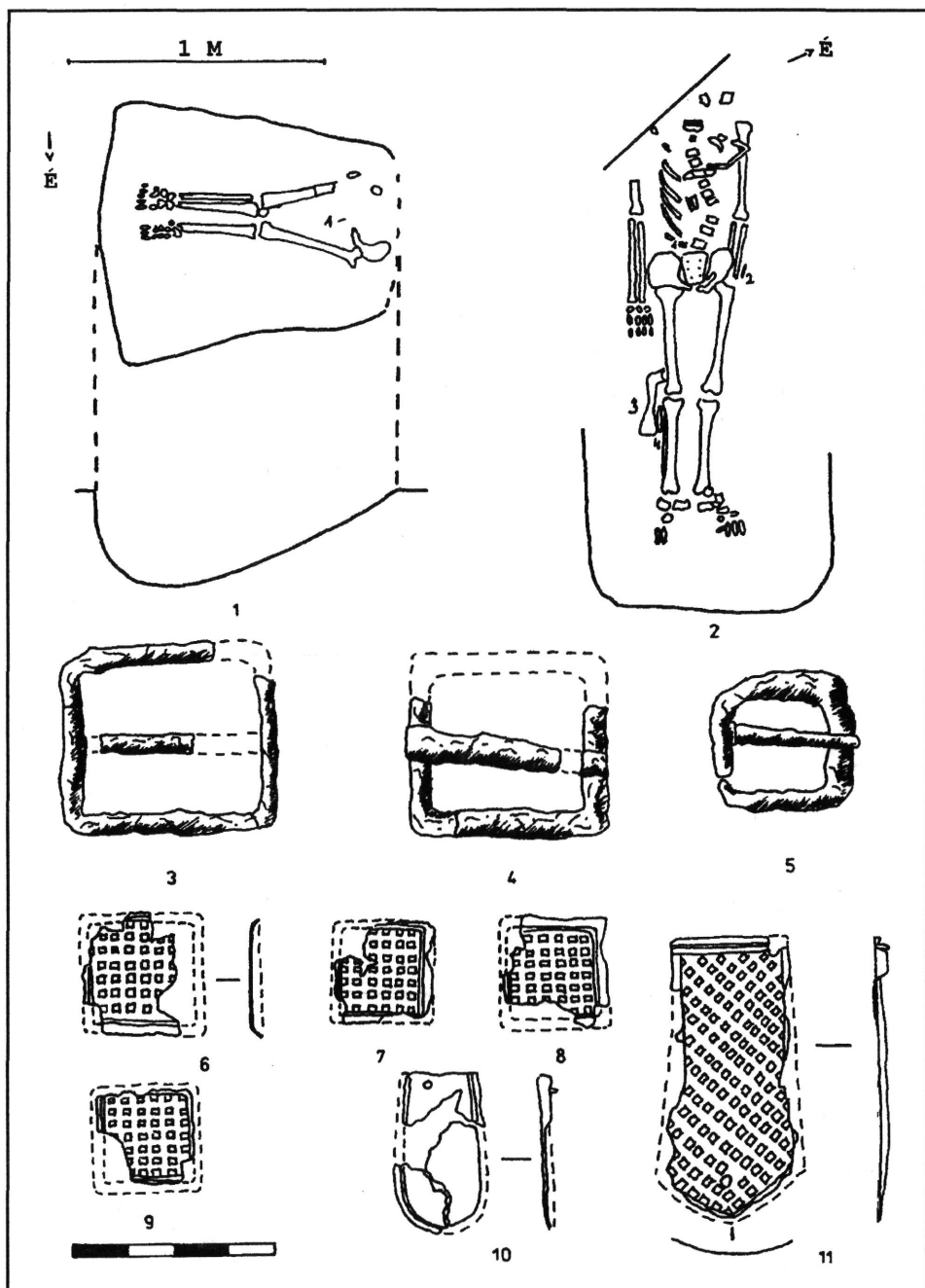
4. kép

Szarvas-Horváthpuszta. 1-2: 2. sír; 3, 6: 3. sír; 4-5, 7, 14: 5. sír; 8: 6. sír; 9: 11. sír; 10-12: 15. sír; 13: 12. sír

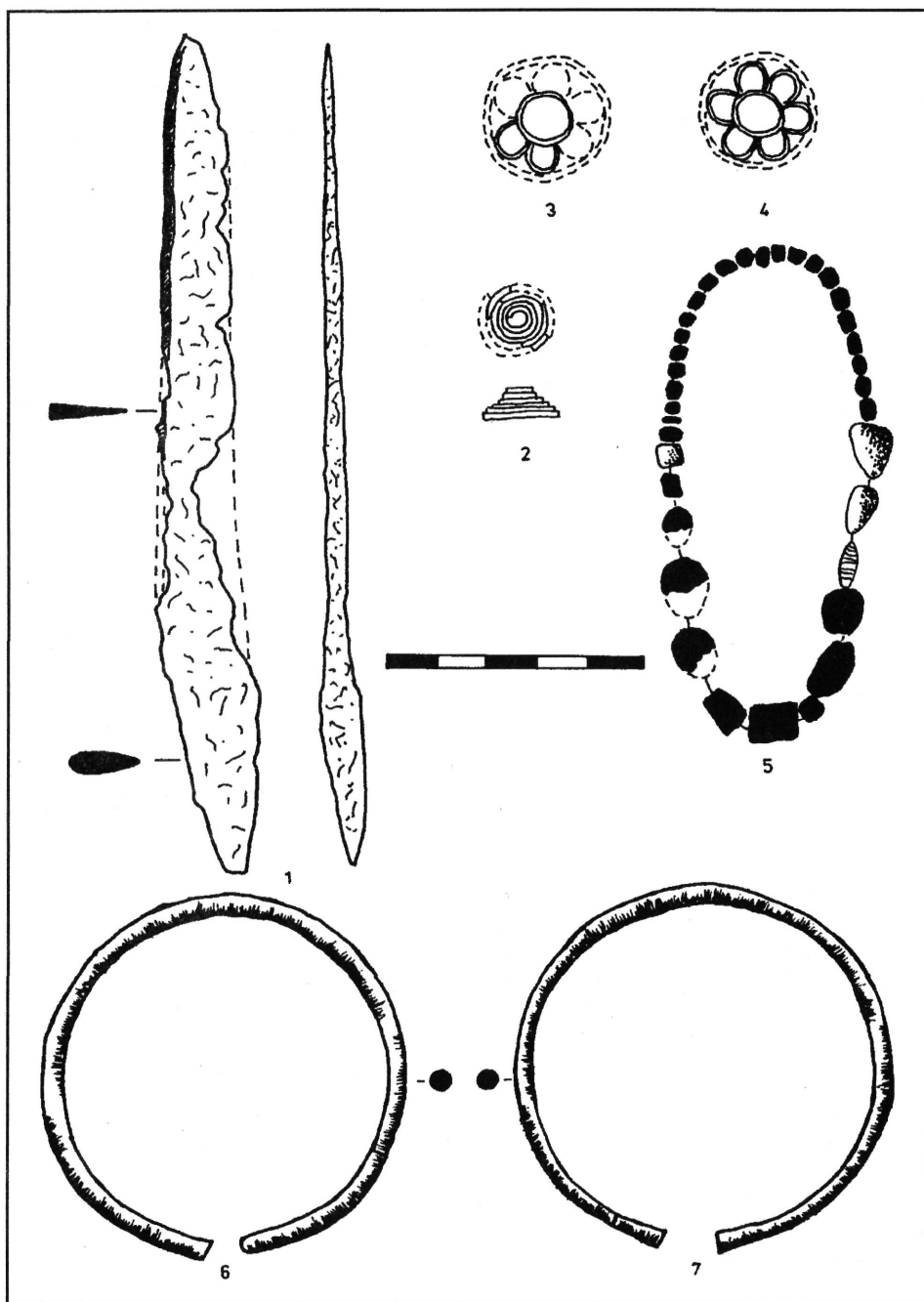
5. kép

Gádoros, November 7. Tsz. 1: a lelőhely fekvése; 2: a sírok helyzete

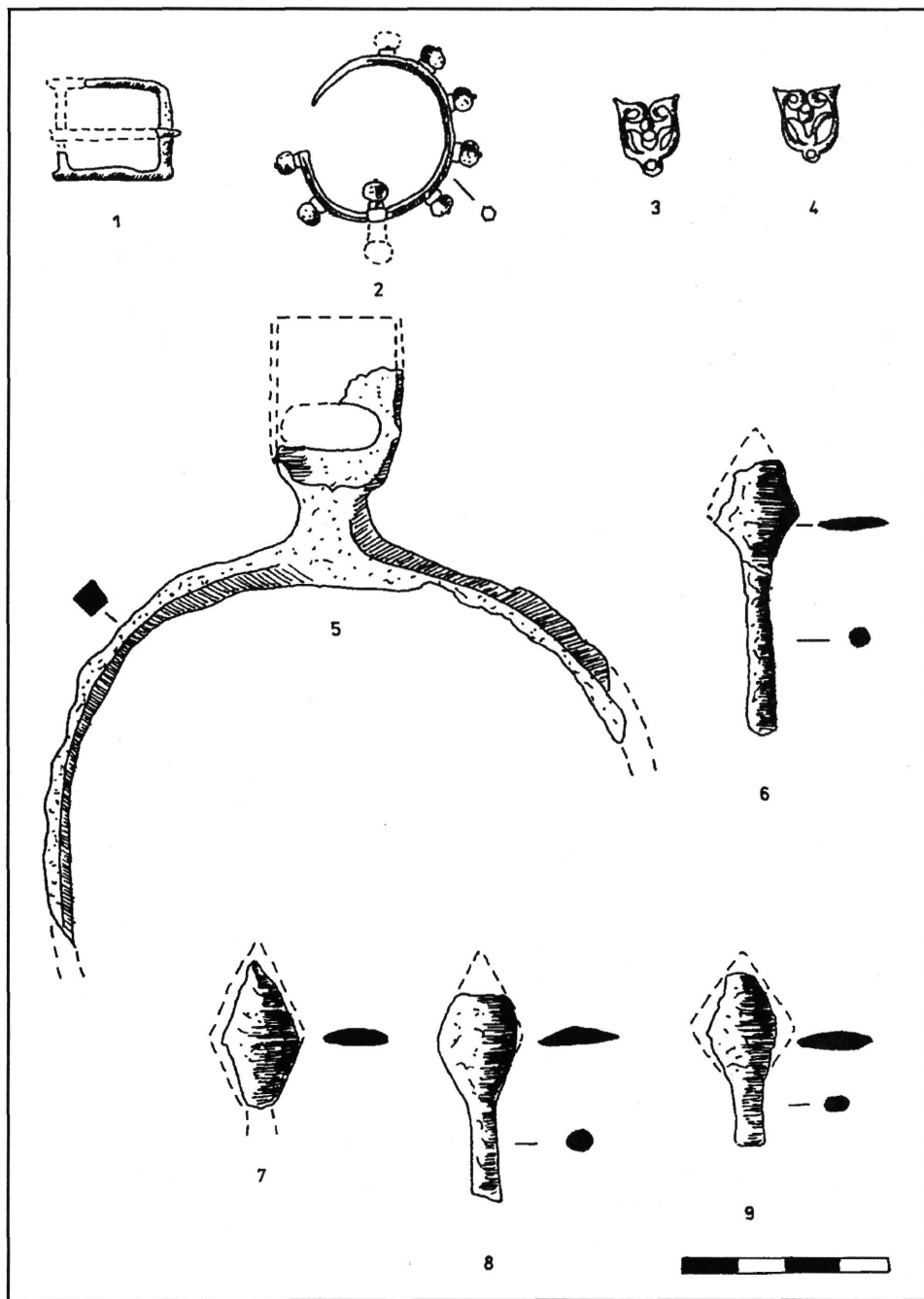
6. kép

Gádoros, November 7. Tsz. 1: 1. sír; 2: 2. sír; 3: 1. sír; 4-11: 2. sír

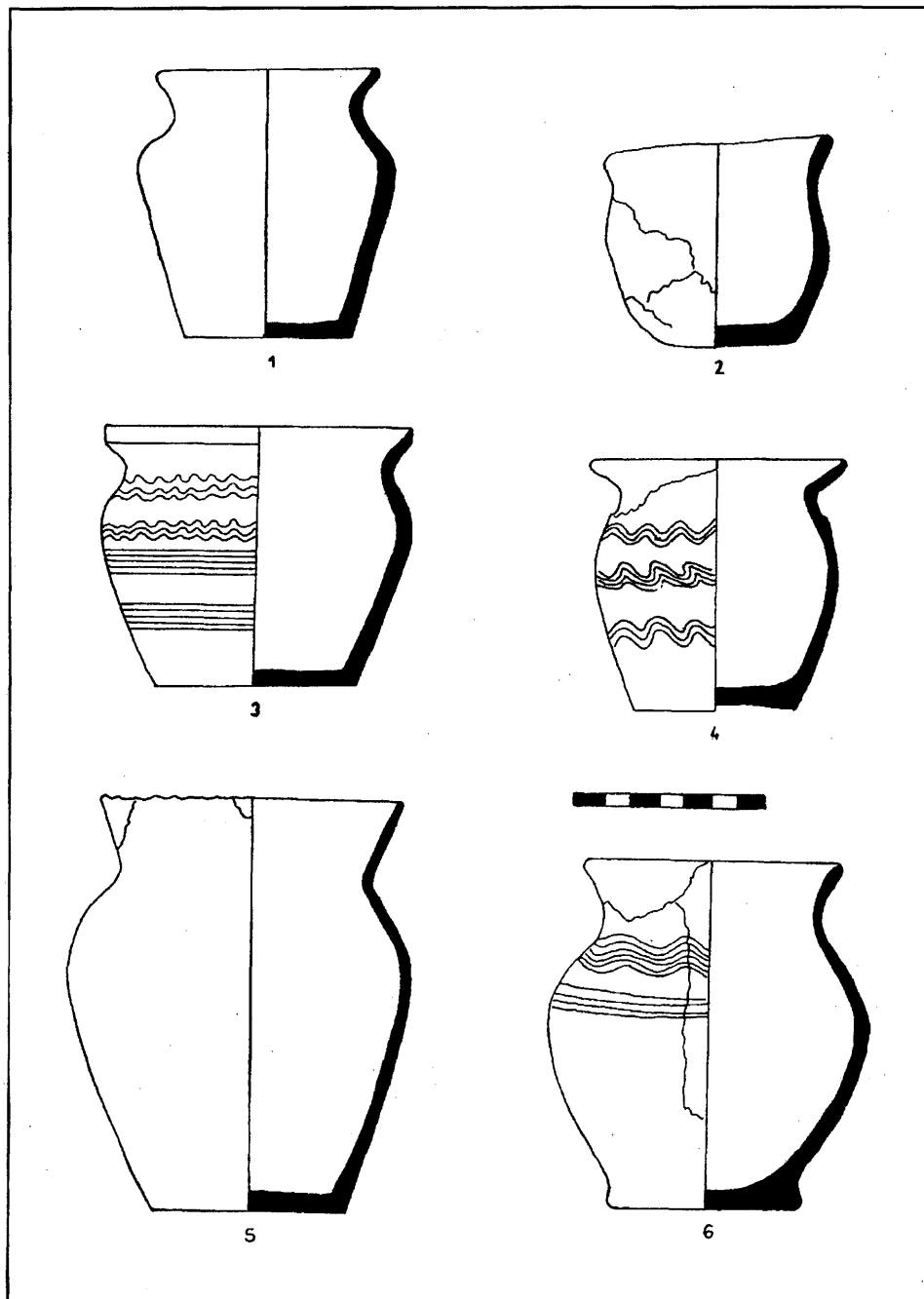
7. kép

1–2: Gádosros, November 7. Tsz, 2. sír; 3–7: ismeretlen lelőhely

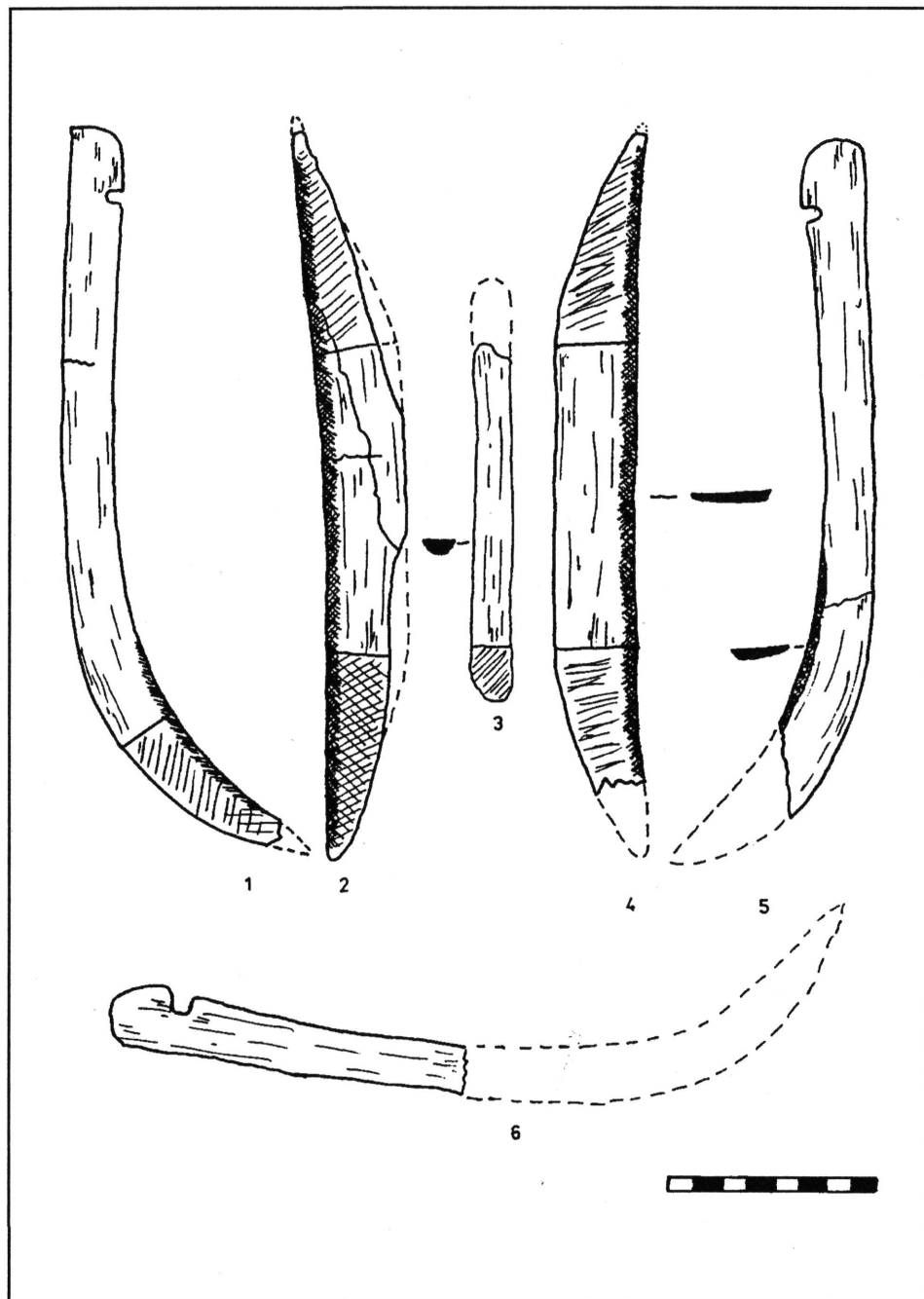
8. kép

1-9: ismeretlen lelőhely

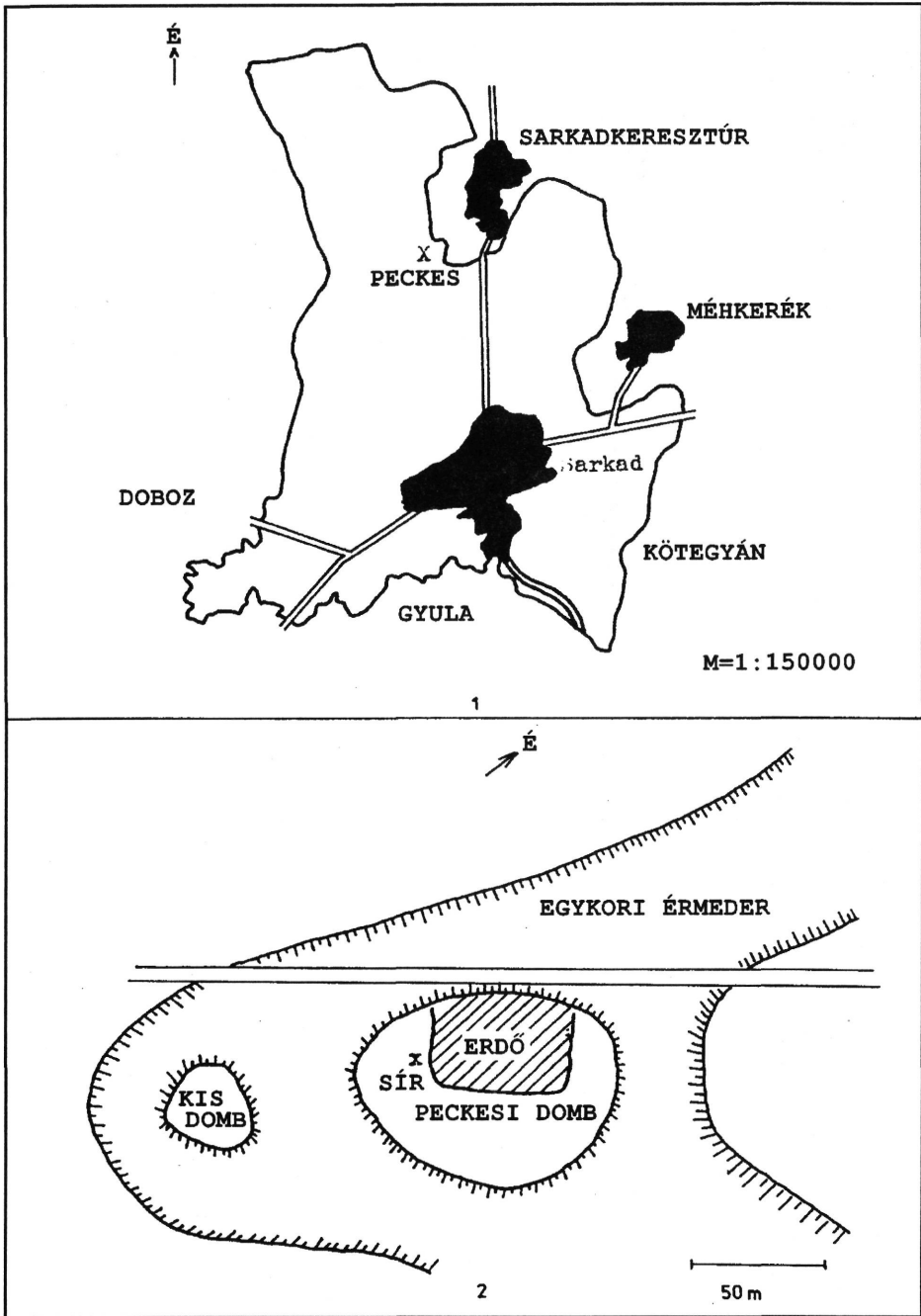
9. kép

1–6: ismeretlen lelőhely

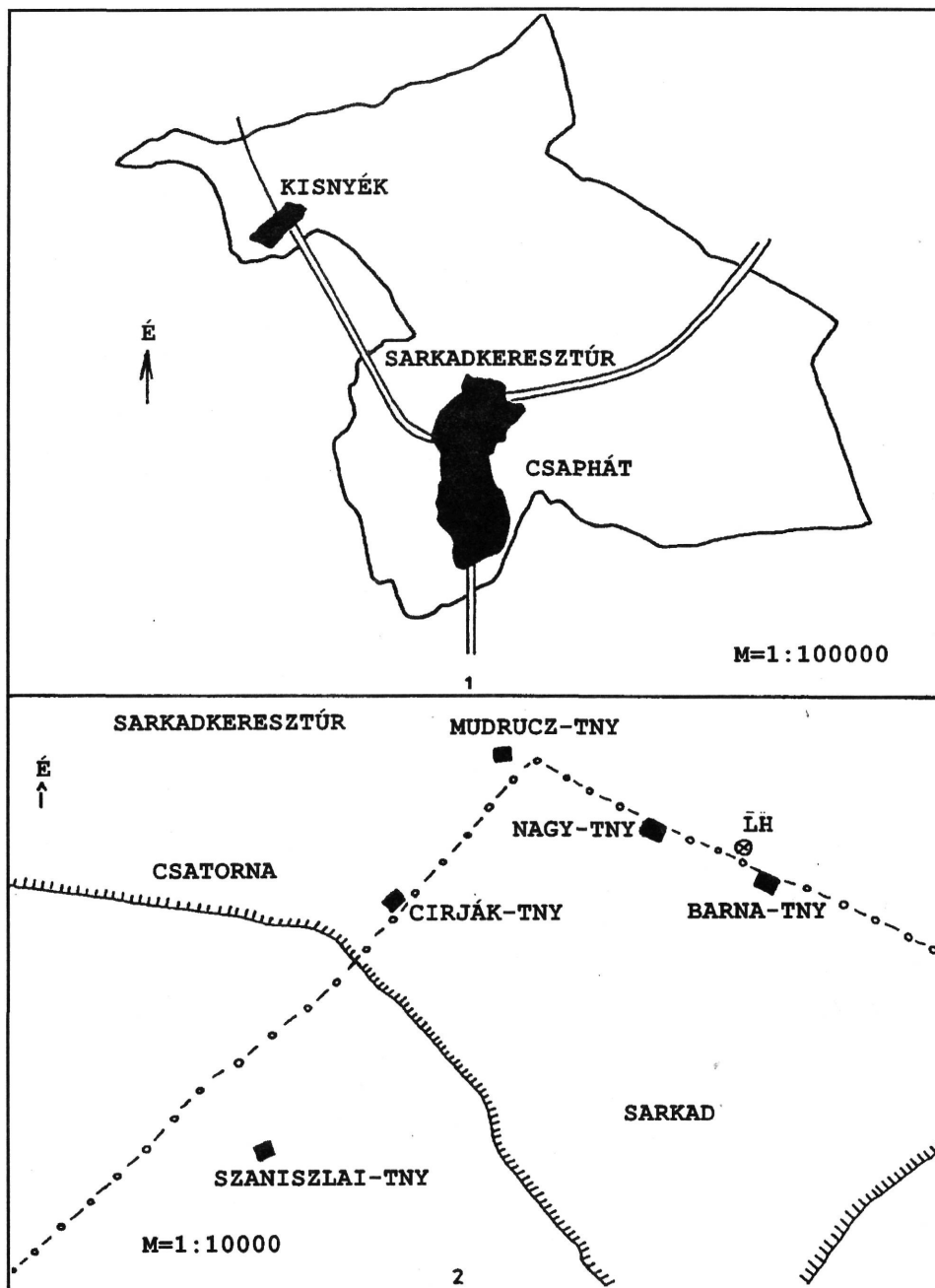
10. kép

1-6: ismeretlen lelőhely

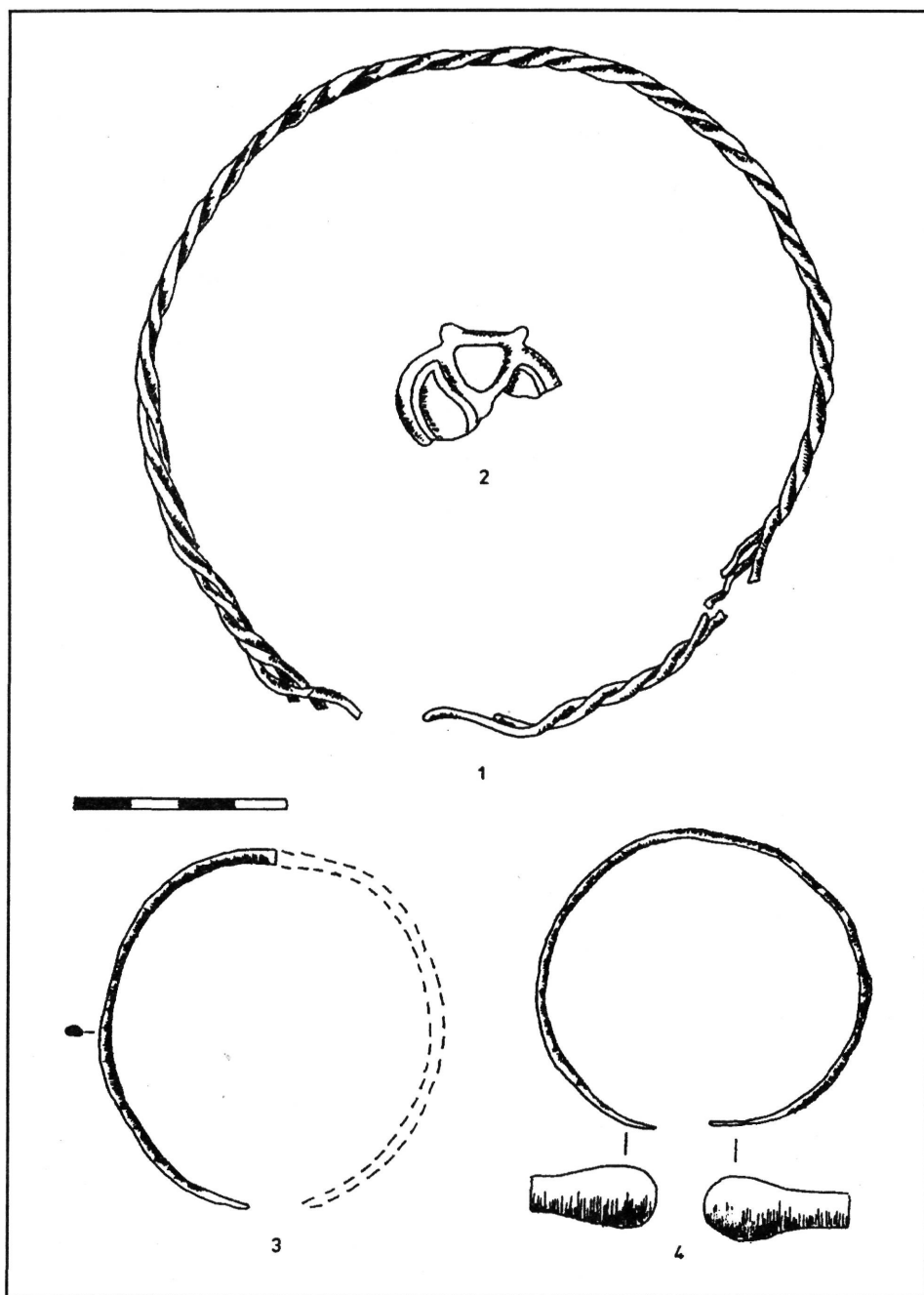
11. kép

Sarkad-Peckes. 1: a lelőhely fekvése; 2: a lelőhely helyszínrajza

12. kép

Sarkadkeresztúr, Csapháti-legelő. 1: a lelőhely fekvése; 2: a lelőhely helyszínrajza

13. kép

1, 3: Sarkadkeresztúr, Csapháti-legelő; 2: ismeretlen lelőhely; 4: Sarkad-Peckes